

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ТА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ (ПРОФІЛАКТИЧНОЇ) ПОЛІТИКИ

Василенко К.І.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ СУМЛІННОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ ТА ІНШОЇ СУСПІЛЬНО-КОРИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСУДЖЕНИХ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ

Актуальність теми. Актуальність обраної проблематики обумовлюється тим, що саме в цій галузі відносин, що стосується інтересів особи, яка відбуває покарання в місцях позбавлення волі, в умовах сьогодення, породжує особливий інтерес та увагу зі сторони громадськості. Адже формальність у частині досягнення цілей, які стоять перед покаранням, зниження ефективності виховної роботи із засудженими, відсутність реальної можливості відшкодувати засудженими збитки, заподіяні скоєними злочинами, викликає непоодинокі обурення, особливо в частині відновлення справедливості. При організації праці засуджених у місцях позбавлення волі найбільш тісний зв'язок спостерігається між нормами кримінально-виконавчого і трудового права. При аналізі такої взаємодії звертає на себе увагу різна цільова спрямованість регулювання, що була розглянута раніше. І як було визначено, основою організації повинна стати єдина цільова настанова, яка враховує положення в основному виховного, і меншою мірою - економічного завдань.

Цілком справедливо в науці кримінально-виконавчого права висловлюється позиція про те, що в Україні спостерігається тенденція щодо зближення положень кримінально-виконавчого права і трудового права в питаннях регулювання праці засуджених [8, с. 19]. Це підтверджує специфічність методу правового регулювання (його комплексність) саме праці осіб, позбавлених волі.

Постановка проблеми. Відображення в нормах кримінально-виконавчого права положень трудового законодавства або прямі посилання на відповідні правові норми вказують на гуманізацію кримінально-виконавчої політики в даному напрямку. Зазначена тенденція дозволить ефективніше реалізувати завдань, які стоять перед покаранням, оскільки приведе до регулювання кримінально-виконавчим правом тільки тих аспектів праці засуджених, які прямо або побічно обумовлюються цими завданнями [6, с. 60-68]. До таких моментів можна віднести встановлення переліку робіт і посад, на яких забороняється використання засуджених, порядок призначення засуджених на роботу, зміну профілю роботи або її припинення, визначення характеру і кількості обмежень в умовах праці окремих категорій засуджених. Охорона праці і техніка безпеки, стан виробничої санітарії і гігієни на підприємствах місць позбавлення волі і деякі інші питання не потребують в обмежувальній або додатковій регламентації кримінально-виконавчим правом, оскільки випливають з вимог організації праці, які повинні бути єдиними за будь-якої організації виробництва. Однак правильно зазначається в окремих джерелах, що правове регулювання праці засуджених не може бути успішно здійснене без обліку принципів безпосередньо трудового права [7, с. 104].

Стан наукового дослідження. Питанням теоретичної і практичної значимості проблеми трудової зайнятості в місцях позбавлення волі та особливостям соціально-виховної роботи із засудженими відображені в працях таких вчених – юристів, кримінологів і економістів, як: Л. В. Багрій-Шахматова, М. І. Бажанова, І.І.Булічова, В. В. Голіни, І. М. Даньшина, В. П. Загороднюка, А.Ф.Зелінського, М. П. Мелентьєва, О. С. Міхліна, О.Х.Степанюка, В.Я.Тація, Ю.М.Ткачевського, В. М. Трубникова, В.А.Уткіної, О. Г. Колба, І.Г. Богатирьова, М. В. Романова, І. С. Яковець, О.В. Таволжанського, М.Я. Гуцуляка і ряду інших авторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. При правовому регулюванні залучення засуджених до праці необхідно використовувати як кримінально-виконавчі принципи, так і принципи відповідних галузей права, які регламентують ті чи інші

відносини в галузі праці і зайнятості взагалі. Причому принципи кримінально-виконавчої політики повинні сприяти виробленню специфічних способів методу правового регулювання трудової зайнятості засуджених у місцях позбавлення волі.

Доволі слушною є твердження в доктрині кримінально-виконавчого права, в контексті того, що суспільно-корисна праця... виступає основою всього процесу виправлення засуджених» і критично поставитися до визначення наявності комплексної системи принципів правового регулювання трудової зайнятості засуджених, серед яких:

- органічне поєднання виправних, виховних і економічних завдань, а у виняткових випадках - підпорядкування виробничо-господарської діяльності місць позбавлення волі виправним завдань;

- використання праці засуджених переважно на власних підприємствах установ виконання покарань, технічна оснащеність яких повинна відповідати середньому рівню технічної оснащеності аналогічних виробництв в умовах розвитку ринкової економіки сучасності;

- поєднання праці і навчання шляхом відтворення широкої мережі професійно-технічних і загальноосвітніх шкіл, училищ і технікумів;

- обов'язок неухильного дотримання засудженими вимог трудової дисципліни й інших правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань тощо[1, с. 103].

В умовах сьогодення і надалі одним з центральних питань кримінально-правових відносин залишається використання та регулювання праці засуджених, яка відповідно до ст. 6 КВК є одним із основних засобів їх виправлення. З урахуванням абзацу 4 ч. 1 ст.107 КВК України участь у трудовій діяльності засуджених є їхнім делегованим законодавством правом, що виступає імplementованою новелою міжнародних стандартів поведження із засудженими.

Однак праця засуджених відрізняється від праці пересічних громадян, в першу чергу тим, що злочинці повинні нести тягар відповідальності за вчинені злочини, умови їхньої праці мають

ряд обмежень для того, щоб вони не суперечили окремим елементам мети покарання. Праця засуджених повинна бути суспільно-корисною, а не беззмістовною. При цьому вся виробничо-господарська діяльність установи виконання покарань повинна бути підпорядкована основному завданню – забезпечення виправленню і ресоціалізації засуджених.

Праця засуджених в установах виконання покарань виконує певні функції: економічну, оскільки засуджені своєю працею створюють певні матеріальні блага і отримують відповідну платню; соціальну, тому що в процесі виконання роботи засуджені набувають певних виробничих навичок; оздоровчу, адже праця завжди загартовує особу фізично і морально; виправну, оскільки суспільно корисна праця виховує засудженого, допомагає набутти позитивних навичок, що надалі дає змогу відмовитися від злочинної діяльності.

Засуджені залучаються до праці: у центрах трудової адаптації; у майстернях, підсобних господарствах установ та слідчих ізоляторів; на підприємствах установ виконання покарань; на підприємствах державної або інших форм власності за умови забезпечення їх належної охорони та ізоляції відповідно до укладених угод між установою, де відбуває покарання засуджених, та замовником; на роботах з господарського обслуговування установ та слідчих ізоляторів[3].

Окрім цього, праця засуджених має низку особливостей. Найсамперед це те, що засуджені до позбавлення волі мають право працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії. Вони не мають права вибору професії, не можуть вільно переходити з одного місця роботи на інше. Засуджені залучаються до суспільно-корисної праці з урахуванням наявних виробничих потужностей виробничої зони колонії, зважаючи при цьому на вік, стать, працездатність, стан здоров'я і спеціальність. Окрім цього працюють засуджені в умовах належної охорони та ізоляції.

Однак, враховуючи статус засудженого та режим відбування покарання, зрозуміло, що відносно реалізації вимог трудового законодавства місце мають певні відхилення від затверджених та

закріплених трудових гарантій. Нормативно-правовими актами Державної пенітенціарної служби України визначено перелік робіт і посад, на яких забороняється використовувати засуджених до позбавлення волі.

Зокрема, забороняється використовувати працю засуджених:

- на всіх роботах і посадах у територіальних органах управління ДПтС;
- адміністративних будівлях, у яких розміщується персонал з охорони установ виконання покарань;
- у приміщеннях, де розміщені зброя, спецзасоби та службова документація;
- на роботах, пов'язаних з устаткуванням для множення документів, радіотелеграфною та телефонною технікою (за винятком лінійних monterів у присутності представників адміністрації виконання покарань);
- на посадах продавців, бухгалтерів-операціоністів, касирів, завідувачів продовольчих та речових складів, комірників;
- на роботах, пов'язаних з обліком, зберіганням та видачею медикаментів, а також вибухових та отруйних речовин;
- як фотографів (крім засуджених до обмеження волі), зубопротезистів, водіїв легкових та оперативних автомобілів і мотоциклістів;
- на посадах з підпорядкуванням їм вільнонайманих працівників;
- на роботах, що пов'язані з обслуговуванням та ремонтом технічних засобів охорони і нагляду;
- на роботах, що пов'язані з наданням медичної допомоги[5].

Порядок оплати праці засуджених, з урахуванням її кількості та якості визначається положеннями «Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі», затвердженої наказом МЮУ від 07.03.2013 № 396/5, в якій передбачено наступне:

- Підприємства установ розраховують тарифні ставки, посадові оклади для диференціації оплати праці залежно від професії і кваліфікації засуджених, складності й умов виконуваних ними робіт.

- Заробітна плата, нарахована засудженим, за умови виконання ними норми виробітку (денної, тижневої, місячної) або тривалості робочого часу (у тому числі при залученні до робіт на підприємствах державної або інших форм власності) не може бути менше законодавчо встановленого мінімального розміру заробітної плати. Праця засуджених оплачується відрядно, погодинно або за іншими системами оплати праці.

- Основною системою оплати праці є відрядна, яка застосовується на всіх роботах, що піддаються нормуванню та точному обліку. Відрядна система оплати праці поділяється на індивідуальну і колективну (бригадну) системи оплати праці. При індивідуальній відрядній системі оплати праці заробітна плата засудженого визначається множенням кількості виготовленої продукції на відрядну розцінку за одиницю виробу.

- При колективній (бригадній) відрядній системі оплати праці загальна сума заробітної плати обчислюється за результатами роботи бригади в цілому за певний відрізок часу. Кожному члену бригади заробітна плата нараховується залежно від присвоєного йому в установленому порядку кваліфікаційного розряду та відпрацьованого часу.

- Погодинна система оплати праці для засуджених застосовується лише на роботах, що не піддаються нормуванню та точному обліку.

- Годинна тарифна ставка робітника першого розряду, праця якого оплачується погодинно, встановлюється у розмірі, що перевищує законодавчо встановлену мінімальну заробітну плату в погодинному розмірі. При розробці тарифних ставок необхідно дотримуватися міжкваліфікаційних співвідношень розмірів тарифних ставок.

- Для оплати праці робітників з числа засуджених, які не виробляють продукцію (наладники устаткування, транспортувальники та підсобні робітники), але від результатів праці яких залежить заробіток робітників з відрядною системою оплати праці, може застосовуватись непряма відрядна система оплати праці. Заробітна плата такого робітника нараховується залежно від присвоєного йому в установленому законодавством порядку кваліфі-

каційного розряду, відпрацьованого часу та показника виконання норм робітниками з відрядною системою оплати праці, яких обслуговує відповідна допоміжна ділянка.

- Тарифікація робіт, що виконуються засудженими, та встановлення їм кваліфікаційних розрядів проводяться відповідно до Переліку професій працівників за випусками Єдиного тарифно-кваліфікаційного довідника із зазначенням професій, розділів та випусків чинного Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, затвердженого наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 26 листопада 2008 року № 557.

- Присвоєння засудженим кваліфікаційних розрядів чи їх підвищення здійснюється кваліфікаційною комісією установи, слідчого ізолятора з урахуванням складності робіт, що виконуються в цеху (на дільниці), та теоретичної підготовки засудженого.

- На основі висновку кваліфікаційної комісії начальник установи (слідчого ізолятора) затверджує наказом кваліфікаційний розряд засудженому. Про присвоєння засудженому розряду робиться запис у його особовій справі.

На засуджених поширюються розміри доплат за роботу у важких, шкідливих, особливо шкідливих умовах праці. Доплати за умови праці визначаються за даними атестації робочих місць та оцінки умов праці в розмірах, не менших, ніж передбачені законодавством.

У відповідності до положень статті 120 КВК порядок оплати праці засуджених врегульований наступним чином:

- у виправних колоніях на особовий рахунок засуджених, які виконують норми виробітку або встановлені завдання і не допускають порушень режиму, зараховується незалежно від усіх відрахувань 15 %, а на особовий рахунок засуджених чоловіків віком понад 60 років, жінок – понад 55 років, інвалідів першої та другої груп, хворих на активну форму туберкульозу, вагітних жінок, жінок, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, – не менш як 50 % нарахованого їм місячного заробітку;

- засудженим, які відбувають покарання у виховних колоніях, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній, колоні-

ях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, а також засудженим жінкам, яким дозволено проживання за межами виправної колонії, на особовий рахунок зараховується незалежно від усіх відрахувань не менш як 75 % нарахованого їм місячного заробітку.

Водночас із заробітної платні, пенсій або інших доходів у засуджених щомісяця проводяться відрахування: прибуткового податку і аліментів; вартості харчування, одягу, взуття, білизни, комунально-побутових та інших наданих послуг, крім вартості спецодягу і спецхарчування; за виконавчими листами та іншими виконавчими документами[2].

Ще однією особливістю праці засуджених є те, що вони можуть залучатися до робіт з благоустрою колоній і прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт безоплатно.

Трудова діяльність засуджених залежить від ряду чинників. Насамперед, це фактор перебування засуджених на винятково визначеній території в умовах повної ізоляції від суспільства, *за виключенням тих категорій засуджених які відбувають покарання у дільниці соціальної реабілітації чи адаптації*. Зрозуміло, що перелічені основні чинники суттєво впливає на продуктивність праці і трудову активність засуджених у різних напрямках – фізіологічному, соціально-економічному, психологічному, тощо.

Соціально-психологічний аспект позбавлення волі полягає у відриві засудженого від сім'ї, колективу, рідних, знайомих, друзів і близьких. На думку засуджених, це один із найважчих елементів покарання. Стан ізоляції спричиняє у людей психологічні, а інколи й психічні навантаження, здебільшого в емоційній сфері (*хвилювання, страх, сум, апатія, астенія*), що проявляється у вигляді підвищеної роздратованості, зниження працездатності, відсутності бажання працювати за вказівкою та виконувати саме кимось запропоновану роботу. Усі ці негативні настрої є неминучим супутником психічної ізоляції та замкнутості особистості. Концентрованим вираженням психічного стану є фрустрація. Вона діє на засудженого по-різному і може проявлятися у таких різновидах, як агресивність, капризність, афективні комплекси,

або діяльність за інерцією, депресивних станах, характерними для яких є невпевненість, безсилля, відчай, апатія, бажання до задоволення лише мінімальних людських потреб.

У фізіологічному розумінні дія фактора позбавлення волі на засуджених полягає здебільшого у порушенні нормальних статевих функцій організму, що суттєво впливає на працездатність засуджених. Близько чверті засуджених вважають, що неможливість мати нормальні статеві стосунки, також можна віднести до найтяжчих елементів від ізоляційних умов відбування покарання у виді позбавлення волі.

Потрапляючи в нове середовище засуджені повинні адаптуватися до нових соціальних зв'язків та взаємин, де, як відомо існує паразитизм, насилля, кругова порука, жорстокість, недовіра один до одного. Озлобленість, конфліктність призводять до формування у місцях позбавлення волі неформальних малих груп засуджених, які ведуть між собою боротьбу за лідерство. Соціально-психологічний клімат, який створився в установах виконання покарань під впливом його ізоляції від суспільства, виступає в деяких випадках прямою причиною злочинів, що їх скоюють засуджені, особливо в місцях позбавлення волі. Цей стан, крім того, сприяє розвитку хвороб соматичного і психічного характеру.

Важливо зауважити, що праця відповідно до базових закономірностей людської психології може мати виправний чи ресоціалізаційний, антикриміногенний потенціал лише за умови її добровільності. Якщо ж навпаки, то вона, як правило, виконує роль карального засобу, не викликаючи в засудженій особі поважного до неї ставлення і прагнення до праці у майбутньому. Праця засуджених виконує функцію запобіжника проти деградації особистості, яка без належного впливу є очевидною, в першу чергу через тривале перебування в умовах позбавлення волі. Вона є важливим засобом у ресоціалізації особи та прагнення набуття перспектив на майбутнє свідоме та самостійне загальноприйняте соціально-нормативне життя засудженого в суспільстві. Дуже важливо, щоб засуджена особа набула усвідомлення майбутніх позитивних перспектив у її житті і прагнення до самостійності і самоствердження через працю, яка не викликає у неї огиди, оскільки вона відповідає зазначеним умовам і його власним бажанням.

З огляду на викладене очевидним стає важливість ролі соціально-виховної та психологічної роботи у питаннях ефективної участі засуджених у трудовій діяльності, шляхом залучення його до праці на виробництві колонії.

Процес виховного впливу в умовах позбавлення волі являє собою сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів впливу на засуджених. *До об'єктивних факторів* можна віднести житлово-побутові умови, які повинні бути створені в установах кримінально-виконавчої системи для виправлення правопорушників, а також матеріальна і виробнича база. *Суб'єктивні* - це цілеспрямована діяльність персоналу, співробітників, їх професійна і психолого-педагогічна майстерність, уміння пізнати особистісні риси засудженого, знайти і правильно використовувати найбільш дієві засоби для його виправлення і ресоціалізації.

Трудове виховання засуджених під час перебування в місцях позбавлення волі як процес формування або закріплення трудових навичок і вмінь, психологічної готовності до праці, є однією із найважливіших форм соціально-виховної роботи. Статистичні дані свідчать, що велика кількість осіб, які відбувають покарання в колоніях, до засудження ніде не працювали і не мали ніякої спеціальності. Саме під час перебування в ізоляції переважна більшість правопорушників особисто починає усвідомлювати потребу працювати і користь від цього та перспектива на майбутнє. З одного боку, до цього їх підштовхує прагнення забезпечувати себе додатковим харчуванням, предметами повсякденного вжитку, які за законом можна придбавати лише за гроші, зароблені в колонії, особливо для тих засуджених, які втратили соціально-корисні зв'язки, в тому числі і родинні. З другого боку, незабезпеченість роботою в колонії великої кількості засуджених, породжує певну конкуренцію між ними за право мати робоче місце, в якій перемагає той, хто або має спеціальність, або навчається і прагне швидко її здобути і водночас потурбуватися за своє майбутнє, оволодівши під час відбування покарання професіями, які користуються попитом на сучасному ринку праці, особливо в умовах сьогодення, коли саме робітничі професії в попиті на ринку праці.

Отже, основними завданнями трудового виховання є: психологічна підготовка засуджених до суспільно-корисної праці;

практична підготовка засуджених до трудової діяльності; моральна підготовка засуджених до праці.

Психологічна підготовка засудженого до суспільно-корисної праці - це приведення його психіки в такий стан, коли забезпечується швидка адаптація до налагодженого в колонії трудового процесу, при цьому без додаткових зусиль на подолання внутрішнього опору, який виникає в наслідок негативного відношення до трудової діяльності. Дана підготовка передбачає активізацію мотивів засудженого, спонукання його до діяльності і переслідує винятково мету пробудження інтересу до певної професії чи опанованого ним в колонії фаху. Це досягається шляхом професійної орієнтації і працевлаштування засуджених, як в місцях позбавлення волі, так і після відбування покарання.

Вагому частку у забезпеченні таких реалій вносять психологи установ виконання покарань. В першу чергу – це реалізація комплексу заходів щодо соціально-психологічної адаптації засуджених до перебування в умовах ізоляції від суспільства та нейтралізації його негативного впливу на особистість.

З моменту прибуття у виправну установу засуджений переживає складний період адаптації, який включає фізіологічні та соціально-психологічні механізми. На цьому етапі засуджені стикаються із численними труднощами, новими вимогами щодо їхнього поведження й вчинків. У цей період у засуджених формується певне відношення до режиму, представників адміністрації, конкретних засуджених і груп засуджених, виробляється стратегія поведження відбування покарання у виправній чи виховній установах.

Система психологічного супроводу цієї категорії осіб, що включає діагностику й корекцію мотиваційної сфери, дозволяє позитивно розвивати процес адаптації засуджених до умов виправної установи, засуджених і персоналу.

За результатами психологічного вивчення засудженого під час перебування у дільниці карантину діагностики і розподілу, психолог надає рекомендації щодо його подальшого розподілу та працевлаштування і окреслює напрями роботи з тим чи іншим засудженим.

З метою поглибленого вивчення середовища засуджених, встановлення взаємозв'язку між динамікою внутрішньо групових процесів, особливостями соціально-психологічного клімату у відділеннях, налагодження процесу вироблення рекомендацій та ефективної профілактики негативних проявів з боку окремих засуджених та їх груп, психологами в установах щомісяця проводиться вивчення та оцінка соціально-психологічного клімату у відділеннях.

Наступним завданням є практична підготовка до трудової діяльності, яка полягає: в прищепленні засудженому професійних умінь та навичок; в вихованні в нього високої виробничої культури. Утримання в порядку робочого місця, інструментів, обладнання, а також уміння правильно використовувати матеріали та сировину, різні пристосування і готові вироби. Всі ці заходи сприяють підвищенню продуктивності праці і привчають людину до дисциплінованості;

- в формуванні звички працювати, адже постійна праця сприяє формуванню у людини потреби в ній, а якщо для засудженого праця буде не систематичною, то без звички працювати він дуже легко може залишити розпочату справу, втратити інтерес до неї, тим самим налаштує себе на уявні труднощі, в першу чергу психологічного характеру.

Найбільш складним завданням для працівників соціально-виховної служби установи є моральна підготовка засудженого до праці. Її можна назвати кінцевою в системі трудового виховання. Здійснюється вона завдяки психологічній і практичній підготовці, що дозволяє сформуванню *такі моральні якості особистості як:* усвідомлення суспільної значущості праці;

- активна участь у суспільно-корисній праці; потяг зберегти суспільну власність.

За виховним значенням суспільно корисну працю засуджених можна поділити на такі види: суспільно корисна продуктивна праця в сфері матеріального виробництва; суспільно-корисна праця, яка пов'язана з благоустроєм УВП, ремонтом житлових та службових приміщень, школи або профтехучилища; праця з господарського обслуговування; праця, яка пов'язана з самообслуговуванням; навчально-продуктивна праця.

Із всіх видів праці засуджених найбільш ефективною є праця в сфері матеріального виробництва, тобто продуктивна праця, насамперед для засудженого в матеріальному плані. Окрім цього, саме завдяки праці засуджені протягом дня зайняті на виробництві, підвищують свою кваліфікацію, набувають практичних навичок, отримують заробітну платню і мають можливість допомогти родині, сім'ї, використати кошти для придбання необхідних продуктів харчування в колонії.

Поряд з продуктивною працею засуджені можуть бути залучені на час, який не перевищує двох годин на добу до роботи, яка пов'язана з благоустроєм установи виконання покарань, ремонтом житлових і службових приміщень тощо. Засуджені власними силами обладнують приміщення, в яких вони мешкають, спортивні майданчики, покрівлі будівель тощо. Ця робота прищеплює і розвиває в них почуття господаря, яке відновлює життєво-важливі інтереси минулого, спонукає їх бережливо та старанно відноситись до майна колонії.

Праця з господарського обслуговування вимагає від засуджених високої кваліфікації. До неї залучаються, як правило, та категорія засуджених, які до засудження мали практичний досвід відповідної роботи за професією, зокрема найбільш затребувані: повара, слюсаря-сантехніка, електрика, електрогазо зварювальника. Засуджені закріплюються наказом начальника установи за певним об'єктом роботи. Вони відчувають на собі відповідальність за функціонування установи, за створення відповідних побутових умов для всіх засуджених. Налагоджується безперебійна робота банно-прального комплексу, їдальні, котельні, майстерень по ремонту одягу, взуття тощо.

Праця, яка пов'язана з самообслуговуванням засуджених передбачає прибирання житлових приміщень, спального місця, догляд за своїм одягом та взуттям, дотримання належного зовнішнього вигляду. Цей вид праці є важливим засобом адаптації засуджених до загальноприйнятих відносин дисциплінованості, чистоти, порядку та охайності.

Навчально-продуктивна праця організовується обов'язковою для неповнолітніх засуджених у виховних колоніях, а також для

засуджених, які не мають робочої професії, за якою вони можуть бути працевлаштовані в установі якій вони відбувають покарання. З цією метою в установах обов'язково організовується підготовка засуджених на курсах професійного навчання на виробництві.

Також слід відзначити, що законодавець закріпив перелік важелів та стимулюючих заходів щодо засуджених, які добровільно залучені до виробничого процесу і активно приймають участь у життєдіяльності установи. Саме за сумлінну поведінку і ставлення до праці, навчання, активну участь у роботі самодіяльних організацій до засуджених можуть застосовуватися такі заходи заохочення, як: подяка, нагородження похвальною грамотою, грошова премія, нагородження подарунком, надання додаткового короткострокового або тривалого побачення, дострокове зняття раніше накладеного стягнення, дозвіл додатково витратити гроші для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби в сумі до п'ятнадцяти відсотків мінімального розміру заробітної плати, та інші (ст.130 КВК).

Важливим кроком на шляху підвищення мотивації засуджених до праці стало законодавче закріплення положень про зарахування їх часу роботи у виправній установі до трудового стажу та питання загального пенсійного забезпечення. Так, ст. 122 КВК України надає право засудженим на загальних підставах на отримання державного пенсійного забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених законом. Час роботи засуджених у період відбування ними покарання у виді позбавлення волі зараховується до стажу роботи для призначення трудової пенсії після звільнення, за умови сплати ними страхових внесків до Пенсійного фонду України в порядку і розмірах, передбачених законодавством. Якщо засуджені за тих чи інших обставин втратили працездатність під час відбування покарання, після звільнення вони мають право на пенсію і на компенсацію шкоди у випадках і у порядку, встановлених законодавством України[2].

Особи, яким до відбування покарання призначена пенсія, підлягають державному пенсійному забезпеченню на загальних підставах. Призначена пенсія перераховується органами Пенсійного

фонду України за місцем відбування покарання пенсіонера і з неї відшкодовуються витрати на його утримання у виправній колонії, а саме харчування, речове майно, комунально-побутові послуги та інше, при цьому не менш як 25 % пенсії зараховується на особовий рахунок засудженого.

Крім цього, законом України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» від 08.04.2014 року №1186-VII [4], остаточно закріплено принцип добровільності засуджених щодо їх участі у трудовому процесі зміною у частині першій статті 118 КВК обов'язку засуджених працювати, на винятково деклароване право працювати, що безумовно є позитивним кроком, в першу чергу в частині гуманізації виконання покарання.

Висновки. Поряд з цим, на думку практиків внесені до КВК України зміни щодо добровільності участі засуджених у трудовому процесі наряду з позитивними аспектами, в умовах сьогодення породжують і ряд проблемних питань.

Позитивізмом виступає те, що принцип добровільності праці породжує у засуджених сприйняття праці не як елемента кари, а як необхідну діяльність людини для створення матеріальних і духовних благ, задоволення своїх потреб.

Саме бажання засудженого працювати і добровільна участь у виробництві, є одним із критеріїв позитивної оцінки засудженого та виступає свідченням того, що така особа стала на шлях виправлення.

Також і для адміністрації установи виконання покарань, зазначена зміна в правовому статусі засуджених усуває ряд прогалин на практиці, адже в умовах дефіциту виробничих замовлень відпадає проблема забезпечення повної зайнятості працею всіх засуджених, які відбувають покарання в установі, оскільки бажання працювати виявляють не всі засуджені.

Однак поряд із позитивними аспектами імplementованих в пенітенціарну практику України гарантій, виникають і певні труднощі. Через негативні економічні та соціально-політичні процеси, які зараз відбуваються у нашій державі, відміна примусової

праці в місцях позбавлення волі є передчасною. Тягар утримання засудженого, в першу чергу харчування, забезпечення побутових умов проживання і надання комунальних послуг, повністю лягає на плечі держави, тобто платників податків, в тому числі і тих, які є потерпілими від тих злочинів, за які відбувають покарання засуджені.

Породжує дискусію і питання дії та можливості застосування окремих положень ст.118 КВК України, в якій зазначається, що по перше:

- залучення засуджених до оплачуваної праці здійснюється, як правило на підприємствах, у майстернях колоній, а також на державних та інших форм власності підприємствах за умови їх належної охорони і ізоляції (ч.1 ст.118 КВК України);

- без оплати праці, до робіт з благоустрою колоній і прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або допоміжних робіт із забезпечення колоній продовольством. До таких робіт засуджені залучаються, як правило, в порядку черговості, в неробочий час і не більше як дві години на день (ч.5 ст.118 КВК України)[2].

Провівши детальний аналіз змісту вище розглянутих нами положень, можна зробити висновок про те, засуджений може претендувати на застосування до нього заохочень, передбачених ст.130 КВК, а також заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ст.82 КК України) і умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (ст.81 КК України). Адже однією з умов застосування вказаних заохочувальних норм є сумлінне ставлення до праці, без нормативно визначеної вказівки на уточнення, що це повинна бути оплачувана праця.

За таких реалій, на нашу думку, відмовляючись на законних підставах від праці на виробництві установи (ч.1.ст.118 КВК) засудженому достатньо періодично, в залежності від потреби і кількості засуджених у відділенні (це може бути 1-2 рази на тиждень або і рідше) в порядку черговості, не більше двох годин за один раз попрацювати безоплатно, що буде підставою для висновку щодо його сумлінного ставлення до праці.

1. Беляев Н.А. Цели наказания и средства их достижения. - Л., 1963. - 123 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
3. Про затвердження Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі [Електронний ресурс]: наказ МЮУ від 07.03.2013 № 396/5. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0387-13>
4. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» від 08.04.2014 року №1186-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dt-kt.com/zakon-ukrajiny-pro-vnesennya-zmin-do-kryminalno-vykonavchoho-kodeksu-ukrajiny-schodo-adaptatsiji-pravovoho-statusu-zasudzhenoho-do-jevropejskyh-standartiv-vid-08-04-2014-r-1186-vi>
5. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань [Електронний ресурс]: наказ МЮУ від 29.123.2014 № 2186/5. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1656-14>
6. Рагимов И. Теоретические и практические проблемы исправительно-трудового воздействия. - Баку, 1981. - 75 с.
7. Стручков Н. А. Советское исправительно-трудовое право. - К.: КВШ МВД СССР, 1977. - 385 с.
8. Чураков В.Я. Разработка баланса трудовых ресурсов ИТУ. - М., 1986., - 85 с.

Василенко К.І. Роль соціально-виховної роботи у формуванні сумлінного ставлення до праці та іншої суспільно-корисної діяльності засуджених у виправних колоніях

Дана наукова публікація присвячена дослідженню питань основних аспектів застосування імплементованих в законодавство положень використання добровільної, як оплачуваної так і неоплачуваної праці засуджених до покарання у виді позбавлення волі.

Визначається порядок та напрямки використання і оплати праці різної категорії засуджених, які залучаються на виробництво у колоніях. Окреслюється проблематика поєднання суспільно-корисної праці засуджених із іншими засобами виправлення та ресоціалізації засуджених.

Акцентується увага на значимості суспільно-корисної праці в системі нормативно-визначених засобів впливу та корекції поведінки засуджених в місцях позбавлення волі задля досягнення позитивних змін та настроїв у свідомості засуджених. Окрім цього висвітлюється проблема використання такого критерію оцінки виправлення засудженого як добровільна праця в межах колонії.

Ключові слова: Суспільно-корисна праця, соціально-виховна робота, сумлінне ставлення, оплата праці, режимні заходи, зайнятість, благоустрій, заохочувальні норми, позитивні зміни.

Василенко К.И. Роль социально-воспитательной работы в формировании добросовестного отношения к труду и иной общественно-полезной деятельности осужденных в исправительных колониях

Данная научная публикация посвящена исследованию вопросов основных аспектов применения имплементированных в законодательство положений использования добровольной, как оплачиваемого, так и неоплачиваемого труда осужденных к наказанию в виде лишения свободы. Определяется порядок и направления использования и оплаты труда разной категории осужденных, которые привлекаются на производство в колониях. Очерчивается проблематика сочетание общественно полезного труда осужденных с другими средствами исправления и ресоциализации осужденных.

Акцентируется внимание на значимости общественно-полезного труда в системе нормативно-определенных средств воздействия и коррекции поведения осужденных в местах лишения свободы для достижения положительных изменений и настроений в сознании осужденных. Кроме этого освещается проблема использования такого критерия оценки исправления осужденного как добровольный труд в пределах колонии.

Ключевые слова: Общественно-полезный труд, социально-воспитательная работа, добросовестное отношение, оплата труда, режимные мероприятия, занятость, благоустройство, поощрительные нормы, положительные изменения.

Vasylenko K.I. The role of social and educational work in the formation of a conscientious attitude of convicts in prisons to work and other socially useful activities.

The scientific publication is devoted to the problems of researching the fundamental aspects of application of the implemented into legislation provisions concerning convicts' voluntary labor, both paid and unpaid. The order and directions of use and payment for different categories of prisoners involved in the production are determined.

Problems concerning a combination of socially useful labor of prisoners with other means of correction and resocialization are being defined. Special attention is also paid to the importance of socially useful labor in the system of defined regulatory means to influence behavior and correction of convicts in prisons and achieve positive change in their minds.

Apart from it the problem of using such criterion of evaluation of convicts' correction as voluntary work within the colony is also highlighted.

Keywords: Socially useful labor, social and educational work, conscientious attitude, wages, operating activities, employment, improvement, incentive norms, positive changes.